

Waar blijft de ondernemer in de polder?

K. GROENVELD

*Directeur van de
Prof. Mr. B.M. Teldersstichting
Wetenschappelijk Bureau van de VVD*

Tot vervelens toe wordt het zogenoemde Nederlandse *poldermodel* ten voorbeeld gesteld aan die landen in Europa waarin de groei van de werkgelegenheid stagneert. Met het poldermodel wordt in de regel een ordeningsmodel bedoeld waarbij de verzorgingsstaat wordt gecombineerd met een overleg-economie. Het gaat om een Nederlandse variant van het zogenoemde Rijnlandse model. Het begrip Rijnland werd geïntroduceerd door de voormalige directeur van het Franse Planbureau, Michel Albert. In zijn bekende werk *Capitalisme contre capitalisme* maakt Albert een onderscheid tussen twee soorten kapitalisme. Aan de ene kant is er het continentale West-Europese kapitalisme 'het Rijnland', aan de andere kant bestaat er een Angelsaksische variant van het kapitalisme (in Groot Brittannië en in de Verenigde Staten).

Het Rijnland kan worden beschouwd als een gereguleerde markteconomie met een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid, waarbij de overheid en de sociale partners door overleg proberen te komen tot consensus over de economische doelstellingen en de te hanteren instrumenten ter realisering van deze doelstellingen. In het Rijnland wordt aldus het concept van de verzorgingsstaat gecombineerd met de overleg-economie. Behalve op macro-niveau wordt er in het Rijnland ook op meso- en micro-niveau door overleg gestreefd naar een harmonie van de belangen van de deelnemers aan het economisch proces (*stakeholders*). In dit verband spreekt men dan ook wel van een *stakeholders economy*. In een dergelijke economie gaat het niet om winstmaximalisatie op korte termijn ten behoeve van de aandeelhouders (*shareholders*), maar om een economische ontwikkeling gericht op duurzaamheid (stabieliteit) en continuïteit.

Tegenover deze *stakeholders economy* staat de Amerikaanse (angelsaksische) *shareholders economy*.

In het Amerikaanse kapitalisme gaat het bij het bedrijfsleven veeleer om maximalisatie van de winst op korte termijn ten bate van de kapitaalverschaffers. Het kapitalisme aldaar is veel minder gebreideld dan in het Rijnland. Anders dan in het Rijnland is men niet

gericht op het bereiken van een harmonie van belangen, maar op competitie en strijd. Bij de realisatie van winst op korte termijn is men meer dan in het Rijnland geneigd om risico's te nemen. Individuele verantwoordelijkheid speelt hier een grotere rol dan in het zorgzame Rijnland met zijn georganiseerde solidariteit.

Naar mijn opvatting is het onjuist het succes van de Nederlandse economie toe te schrijven aan het Rijnlandse poldermodel. Het beleid dat een positieve invloed heeft gehad op de creatie van arbeidsplaatsen heeft namelijk de volgende relevante kenmerken: sanering van de overheidsfinanciën, lastenverlichting en gedifferentieerde loonmatiging. De gezondmaking van de publieke financiën ging gepaard met een terugdringing van overheidsbestedingen en met ingrepen in het stelsel van sociale zekerheid. Hierdoor werd een lastenverlichting mogelijk, die op haar beurt debet was aan de loonkostenmatiging. Voorts werd de loonontwikkeling meer afgestemd op de markt door de verminderde betekenis van het centraal overleg tussen sociale partners onderling en met de overheid. Minder verzorgingsstaat, minder overleg en meer marktwerking vormen de oorzaak van het succes. Minder polder, minder Rijnland dus.¹ Het verdient dus aanbeveling het Nederlandse beleid gericht op het beter laten functioneren van markten na te volgen, maar dat beleid staat wel haaks op een imitatie van het poldermodel, zoals hierboven gedefinieerd.

De aanbeveling de werkgelegenheid te bevorderen door het beter laten functioneren van de arbeidsmarkt, gekoppeld aan loonmatiging, past

zeer wel in het welbekende *neo-klassieke model* van economische processen. Het succes van het beleid geeft dus tevens een indicatie met betrekking tot de toepasbaarheid van neo-klassieke inzichten. Conform het neo-klassieke paradigma zijn de uitkomsten van economische processen terug te voeren op het maximaliserende gedrag van de economische subjecten. Nuts- en winstmaximalisatie, gegeven de beschikbaarheid van produktiefactoren en technologie en gegeven de bestaande preferenties, bepalen de marktresultaten. In dit model beperkt loonmatiging de substitutie van arbeid door kapitaal en de arbeidsbesparende technische vooruitgang. Door loonmatiging kan economische groei gepaard gaan met groei van werkgelegenheid. Het neo-klassieke verhaal is mijns inziens echter *niet volledig* en daarmee is een beleid dat stoelt op deze inzichten *onvoldoende*.

In de neo-klassieke wereld worden ondernemers voorgesteld als vrij bloedeloze subjecten die bij hun gedrag, gericht op maximale winst, mechanisch reageren op een verandering van de omgevingsvariabelen zoals de hoogte van de loonvoet. Men reageert op, exogeen gegeven, veranderingen van de voor de ondernemer relevante data. De ondernemer in de neo-klassieke wereld *reageert*, hij *ageert* niet. Met andere woorden de ondernemer onderneemt in dit model geen poging *zelf* de relevante data te veranderen. Deze geneigdheid tot actie, ten einde de omgevingsvariabelen te beïnvloeden, is nu echter een zeer essentieel kenmerk van het ondernemerschap.

Werkgelegenheid ontstaat niet alleen doordat de (bestaande) ondernemingen bij lagere lonen een grotere vraag naar arbeid uitoefenen, maar vooral ook doordat (nieuwe) ondernemers nieuwe producten gaan maken, nieuwe markten aanboren en gaan werken met nieuwere en efficiëntere technologie². Ondernemers scheppen werk door op een creatieve wijze de omstandigheden naar hun hand te zetten. Dit nu vinden we in het neo-klassieke model niet terug. Om de leemte in de verklaring van werkgelegenheids groei te vullen kunnen we te rade gaan bij Schumpeter en bij de exponenten van

de zogenoemde Oostenrijkse school zoals Von Mises, Hayek en Kirzner. In de beschrijving van de dynamiek van marktprocessen door deze (neo-) Oostenrijkers neemt de ondernemer een centrale plaats in. De essentie van de economische dynamiek is een proces van 'creative destruction'. Dat wil zeggen dat de ontwikkeling gepaard gaat met een continue verandering in de samenstelling van het (nationaal) product. Bestaande producten verdwijnen, nieuwe komen er voor in de plaats. Oude bedrijven (en bedrijfstakken) verdwijnen omdat ze niet langer rendabel produceren vanwege omzetverlies en verouderde technologie. De oude bedrijven maken plaats voor nieuwe bedrijven die nieuwe producten met behulp van nieuwe technologie met winst produceren en verkopen.

Ondernemerscreativiteit cruciaal

De ondernemer is degene die de mogelijkheden voor nieuwe producten en nieuwe markten explooreert en al doende ontdekt waar de gaten in de markt zitten. Het gebrek aan informatie ten aanzien van de preferenties van de vragers op de markt wordt door de ondernemers op deze wijze gereduceerd. Wordt er winst gemaakt dan is er goed gegokt, wordt er verlies geleden dan zijn de preferenties verkeerd ingeschat. Heeft men de preferenties goed ingeschat dan resulteert er een monopolie-winst omdat de innovatieve aanbieder van het nieuwe product nu eenmaal in den beginne een monopolie heeft. Dit monopolie verdwijnt op lange termijn omdat de winst een extra aanbod van de navolgers uitlokt. Aan het eind van de levenscyclus van het product wordt de productie verliesgevend en moet er weer plaats gemaakt worden voor nieuwe producten en nieuwe technologie. Er is dus sprake van een cyclische ontwikkeling, van een levenscyclus, van 'creative destruction', met een trendmatige toename van welvaart als gevolg. De 'echte' ondernemer speelt in dit proces een cruciale rol. Zijn creativiteit en bereidheid risico's te accepteren zijn de voorwaarden voor welvaarts-groei³. Deze neo-oostenrijkse visie biedt de noodzakelijke dynamische aanvulling op het statische

1. Zie ook J.F. Hoogervorst, 'Minder 'Rijnland' draagt bij aan de wederopstanding van de economie', *NRC Handelsblad*, 4 februari 1997.

2. Zo heeft het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf berekend dat in de periode van 1990-1993

een derde van de in het bedrijfsleven gecreëerde banen voor rekening komt van nieuwe ondernemingen. Zie hierover C.M. van Praag, 'Ondernemerschap: Marshall versus Schumpeter', *Economisch-Statistische Berichten*, 30 april 1997.

3. Zie voor deze visie op het marktproces, I.M. Kirzner, 'The Market Process: An Austrian View', in K. Groenveld, J.A.H. Moks en J. Muysken (eds.), *Economic Policy and the Market Process*, Amsterdam etc, 1990.

neo-klassieke evenwichtsmodel.

Wat kunnen we van de neo-oostenrijkers leren als het gaat om het formuleren van een beleid gericht op het scheppen van arbeidsplaatsen? De belangrijkste les is dat men de 'ondernemer' zo weinig mogelijk moet hinderen bij zijn innoverende acties gericht op het behalen van monopoliewinsten. Ondernemers zijn bereid risico's te lopen en indien de acties met winst worden beloond, dan is het niet verstandig indien het beleid gericht is op afromen van die winst. Gebeurt dat laatste wel dan zal daardoor de bereidheid om risico's te nemen verminderen. Een andere bekende mogelijkheid om ondernemers te prikkelen tot het nemen van risico's bij de ontwikkeling van nieuwe producten en technologie is het verlenen van patenten. Een bezwaar hiertegen komt voort uit het feit dat hierdoor min of meer *permanente* monopolieposities worden geschapen. Zijn *tijdelijke* monopoliewinsten als beloning voor het nemen van risico's acceptabel, dat geldt niet voor monopoliewinsten die door een kunstmatige bescherming een langdurig karakter krijgen.

Een proces van 'creative destruction' is voorts gediend met de mogelijkheid van een vrije en onbelemmerde toegang tot markten (*free entry*). Het is in het belang van een dynamische economische ontwikkeling dat bestaande producenten (*insiders*) te maken krijgen met de concurrentie van nieuwkomers op de markt (*outsiders*). De bestaande producenten zullen echter op hun beurt een pleidooi houden voor protectionistische regelgeving waardoor men wordt beschermd tegen nieuwe concurrenten. Het is van groot belang dat de politiek een roep om deze bescherming weerstaat. In vele gevallen kan aannemelijk worden gemaakt dat de in de wet en in verordeningen neergelegde vestigingsvoorwaarden voornamelijk de bedoeling hebben om de concurrentie te beperken. Dit geldt met name voor die regels die beroepsgroepen, met verordenende publiekrechtelijke bevoegdheden, zelf hebben bedacht om de markt gesloten te houden. Het gaat daarbij ook om de regels die allerlei irrationele voorwaarden stellen aan de eigenschappen van een product. De analogie van deze 'marktordening' met de coördinatie binnen het gildewezen is duidelijk.

Zoals bekend worden in Nederland collectieve arbeidsovereenkomsten tussen sociale partners automatisch algemeen verbindend verklaard. Ook dit belemmert de creatie van werkgelegenheid door nieuwkomers op de markt. Hierdoor wordt het starters immers onmogelijk gemaakt werknemers te contracteren tegen lagere lonen dan die in de loonschalen van de CAO. Starters krijgen hierdoor minder kansen. Ook hier hebben de 'insiders' zich beschermd tegen de concurrentie van de 'outsiders'. Voorts beschermen de CAO's de positie van de werkenden tegen de concurrentie van werklozen die tegen de relatief hoge CAO-lonen geen werk wordt geboden.

Gegeven de bovenstaande analyse behoeft het verder nauwelijks betoog dat er geen overheidssubsidies moeten worden gesluisd in de richting van kwijnende bedrijven en bedrijfstakken. Deze subsidies verminderen de koopkracht van de belastingbetalers en verhinderen een reallocatie van productiefactoren in de richting van nieuwe en rendabele activiteiten. Uit angst voor verlies aan werkgelegenheid op korte termijn vernietigt een dergelijke industriepolitiek werkgelegenheid op langere termijn.

Remmende onderwijscultuur

Kernbegrippen in de Oostenrijkse visie op het ondernemerschap zijn innovatie (nieuwe combinaties) en het nemen van risico's. Creativiteit en durf vormen de basis voor economische dynamiek. In een artikel over ondernemerschap en werkgelegenheid schrijft Dankbaar dat we in Nederland een *cultuur* ontwikkeld hebben die ondernemende personen onvoldoende aanzet tot ondernemerschap.⁴ Hij heeft gelijk. Zo is ons onderwijs te zeer gericht op consumptie, herhaling en reproductie van kennis. Creativiteit wordt vaak ontmoedigd en een risicomijdend gedrag gepropageerd. In het onderwijs wordt er voorts veelal vanuit gegaan dat de leerling/student op den duur zijn brood als werknemer zal verdienen. Zo worden jonge mensen niet geprikkeld om na te denken over een leven als zelfstandig ondernemer. Voorts brengt onze calvinistische burgerlijke cultuur met de klemtoon op verantwoordelijkheid en degelijkheid met zich dat het nemen van risico's veelal wordt ontmoedigd.

4. B. Dankbaar, 'Het innovatiedeficit', in *Tijdschrift voor Politieke Economie*, xvii (1995), nr. 2 (februari), pp. 49-55

Niettegenstaande de positieve waarde van deze risicomijdende cultuur voor de stabiliteit van de samenleving, vergt economische dynamiek vooral ook durf en scheppingsdrang.⁵ Schumpeter verklaart het kunnen en willen ondernemen vanuit psychologische factoren. Ondernemers moeten er niet tegen opzien afwijkend gedrag te vertonen, te vechten en dingen te veranderen.⁶ In een studie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid wordt verslag gedaan van de opvattingen van hoger opgeleide jonge ondernemers over het ondernemerschap.⁷ Hieruit blijkt dat de jonge ondernemers van mening zijn dat meer aandacht moet worden geschonken aan een ondernemende attitude en aan creativiteit.

Overigens zouden ook het bankwezen en de andere beleggers in Nederland de durf van vernieuwende ondernemers kunnen belonen door zelf bij het verstrekken van kredieten minder risicomijdend te zijn.

Tenslotte, een conclusie: In de Nederlandse polder is de werkgelegenheids groei het gevolg van meer marktwerking, minder centraal overleg en een afslanking van de verzorgingsstaat. Hierdoor werd loonmatiging mogelijk gemaakt. In de neo-klassieke modellen van de economen kan vrij eenvoudig duidelijk worden gemaakt dat hierdoor nieuwe arbeidsplaatsen ontstaan. Het neo-klassieke model is echter te statisch en biedt geen inzicht in de relatie tussen ondernemerschap en economische dynamiek. (Neo-)Oostenrijkers verschaffen ons een rijker beeld van groei door creatieve destructie. Mijns inziens kunnen we de groei van de werkgelegenheid versnellen door in ons beleid meer rekening te houden met deze Oostenrijkse inzichten. In de beschouwingen over de prestaties van de Nederlandse economie komt het ondernemerschap niet altijd goed uit de verf. Het beleid moet dan ook meer gericht zijn op een groei van het aantal ondernemers en het ondernemerschap in onze polder.

5. Zie ook F. Bolkestein, 'Dynamiek en stabiliteit, over de voorwaarden voor een duurzame open samenleving', *Liberaal Reveil*, 1996, no. 6 (december).

6. Zie J. Schumpeter, *The theory of economic development*, 1934, Cambridge Mass.

7. E. Brouwer, E. Edelman, C.M. van Praag en B.M.S. van Praag, *Start-, slaag-*

en faalkansfactoren van hoger opgeleide startende ondernemers, voorstudie WRR, 1996.